

Varga Máté

**Előzetes jelentés a Visegrádon feltárt
bronzöntő műhelyről**

2012

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

Bevezetés

Visegrádon sokáig a város régészeti emlékei elhomályosultak a vár és palota fénye mögött, azonban az utóbbi időben egyre több épület, objektum kutatására volt lehetőség, ami által világosabb kép tárul elénk Visegrád késő középkori életéről. A településen korábban is feltártak több régészeti objektumot és leletet, amelyek a város középkori kézművességéről árulkodtak. Ebbe a sorba illeszthetők be a Buzás Gergely és Kovács István által 2006-ban kiásott műhely maradványai is. A műhely az előkerült érmék és rétegvizonyok alapján a 15. század első harmadára keltezhető, a benne talált kohókkal és leletekkel együtt szinte egyedülállónak számít ez idáig a magyarországi régészetben.

A feltárás

A feltárára 2006-ban került sor, amikor is a Fő u. 73. szám alatti telken¹ megelőző kutatás zajlott. Ezen a helyen korábban egy ház állott, amelynek helyére egy újat kívántak építeni pincével együtt, így lehetőség nyílt a terület kutatására. A feltárás során a tervezett új épület pincéjének területét négy szelvényteljes mértékben feltárták, míg a telek keleti felén földradaros mérést végeztek.² A négy szelvény területén több régészeti periódust és objektumot is sikerült megfogni, a 14. század elejétől egészen a 18. századig.

Az előkerült régészeti jelenségek és objektumok a 14. században kezdődnek ezen a helyen, hiszen az azt megelőző Árpád-korból régészeti anyag nem került elő.³ A 14. század első feléhez tartozik egy kövezett útfelület, tőle keletebbre

1 Jelen cikkben csak a telek alsó részének feltárással foglalkozunk, ugyanis 2006-ban sor került a felső telekrészen is régészeti kutatásra. A telek felső, a hegy felé eső részén – a Fő utca 71-75. számú telkeken - Visegrád egyik késő középkori temploma található, ahol korábban már több ízben is folyt ásatás. A felső telekrészen folyt ásatásokhoz és a templom azonosításához lásd Buzás 2007. 43-54., Buzás - Mészáros 2008. 92-97. és Mészáros 2009. 46-48., 206.

2 A földradaros méréseket Bertók Gábor (Janus Pannonius Múzeum, Pécs) végezte el. A mérések nem zárultak pozitív eredménnyel.

3 Egy III. Béla által veretett, átfürt rézpénz előkerült az ásatáson, azonban ezt szórványletnek kell tekintelnünk.

egy sövényfalú kerek építmény, kettő szemétdörrrel és átégett felületű járósíntjével.

A 14. század közepe táján az út felületét feltöltötték, és erre építettek rá egy talpgerendás szerkezetű faházat, amelyben egy kőkemence is volt.

A következő periódus a 15. század első harmadára datálható, amikor is a faház helyére egy cölöpszerkezetes építményt emeltek, amit egy bronzöntőműhely használt. A műhelyen belül három kisméretű kohót és egy tűzhelyet is találtak.

A 15. század folyamán ezt a műhelyt megszüntették, és helyére újból egy faház épült, amely nagyjából L-alakú lehetett, és az udvarát közúzalek borította. Ebben a periódusban – 15-16. században – az épület északi részén húzódott egy út, amely a kelet felé lévő templomhoz tartott. A város fő utcája az épülettől nyugatra helyezkedett el. Ettől a faépülettől keletre egy másik faépület is megfigyelhető volt, amely a 15. század végén – 16. század elején állhatott.

1. 1. számú kohó

2. II. számú kohó

gyelhető volt egy sárga agyagos járószint, ahonnan több Zsigmond érme, bronzolvadékok, öntőtégelyek kerültek elő.

A 2006/4-es szelvényben is a felső kevert újkori rétegeket gépi földmunkával távolították el. A két szelvény között egy 150 centiméter széles tanúfalat hagytak. A szelvény kelet-nyugat irányú, 5x10 méteres, téglalap alakú volt.

A török korban ezek az épületek minden bizonnyal elpusztultak, és legközelebb a 18. század második felében épülhetett egy parasztház, amit a későbbiekben többször is bővítettek.⁴

A műhely a 2006/3-as és 2006/4-es szelvények területére volt lokalizálható. A 2006/3-as szelvény mérete 5x10 méteres volt, az első napon 120 centimétert mélyültek gépi munkával, és jelentős leletanyag nem került elő. A szelvény északnyugati felében került elő egy gödör, amiben nagy mennyiségű faszén, rézolvadékok, rézsalak darabok, öntőforma töredékek voltak, valamint előkerült innen kettő Mária denár is. A gödröt a műhely tevékenysége után hozhatták létre, ahová a műhely működése során keletkezett hulladékot hordták bele. Szinte az egész szelvény területén megfi-

A szelvényben megfigyelhető volt a barokk kori lakóház fala, amelybe több másodlagosan felhasznált középkori kváderkő, és egy-két homorlattal tagolt középkori nyíláskeret kő is be volt építve. A barokk kori ház délnyugati sarkának alapozásából egy nagyméretű, erősen lepusztult felületű andezit tufa kőlap, feltehetően egy sírkő töredéke került elő. Ugyanitt egy lila,

3. III. számú kohó

⁴ A feltárt objektumokról rövid áttekintést nyújt: Buzás 2007. 45.

4. *Aranyozott ezüst, virág alakú dísz*

1 cm

A szelvény déli részéről, de azonos rétegből és mélységből kettő Zsigmond érme is előkerült. Ugyanezen rétegből még vas, állatcsontok, salak, kerámiák, a szelvény nyugati feléből pedig egy bronz gyertyatartó látott napvilágot.

Az északi részen lévő kemence omladéka, illetve

hárshegyi homokkő tömb, talán lépcsődarab is volt. Itt leletszegény, újkori agyagos feltöltés húzódott. A ház bontásából származó, korábban kigyűjtött kövek között egy derékszögű falsarokba való gazdagon profilált boltozattartó konzolt találtak.

Az újkori feltöltés alatt már középkori rétegek következtek 120-130 centiméteres mélységben, ahonnan több középkori kerámia, állatcsont és középkori csizmapatkó is előkerült. A műhely feltöltési rétegében 90-110 centiméter mélységből sok kerámia, állatcsont, vas került elő, amik közül kiemelkedett több agyag öntőforma töredéke. A szelvény északi részén egy kemence jelentkezett egy sárga agyagos járószínt, ami szinte az egész szelvényben megfigyelhető volt. Ez a sárga agyagos járósínt egy szinten volt a 2006/3-as szelvényben feltárt járószínttel. A kemence környékéről több kerámia, faszénmaradványok, állatcsont, paticsdarabok, vasszegek és vascsat is előkerült, valamint több bronzolvadék darab. Továbbá a szelvény északi részéről a kemence környékén találtak: mérleg-súly (?), orsókarika, grafitos edény töredéke. Szintén ezen a részen már mutatkozott egy rézolvadékos, hamus paticsos réteg, amelyből kerámia, olvadékdarabok és sok salak került elő.

betöltése a 2006/3. és 4. szelvények tanúfala alá esett, így azt tovább bontva további jelentős leletanyag került felszínre. Többek között kerámia, vas, bronzsalak, faszén, öntőteglyek, bronzveret, megmunkált csont, kályhacsempe, valamint két érme, amelyek közül az egyik szintén Zsigmond verete volt. A tanúfalat tovább bontva déli irányba, szintén gazdag leletanyag került elő. A szelvény déli végében találtak egy másik négyzetes, agyagba rakott, kőfalú kemencét, ami viszont a szelvényben megfigyelhető sárga járósínt alatt volt, így az

1 cm

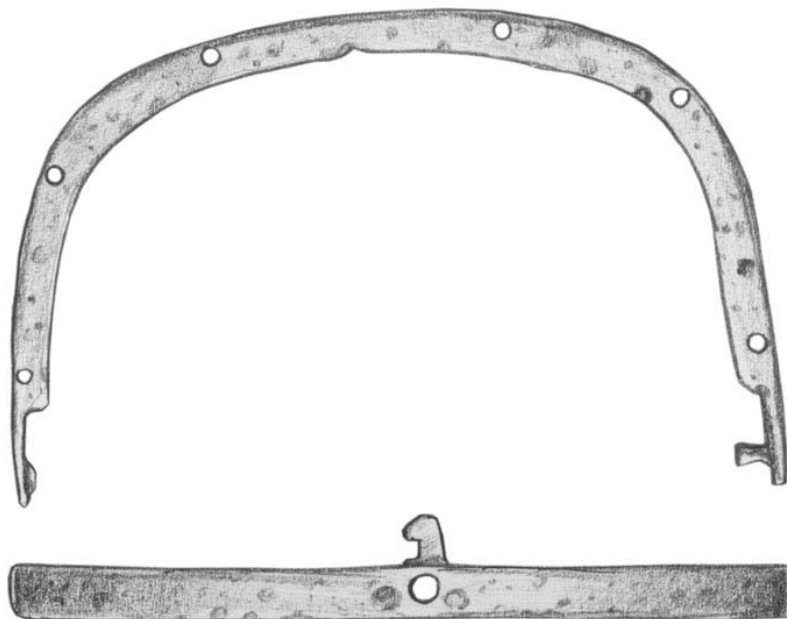
5. *Kutyát ábrázoló ólom öntvény*

6. *Sárgaréz tarsolyzár egyik fele*

korábbi a műhelynél. Ezt bizonyítja az is, hogy a kemencében egy cölöplyuk volt, ami a későbbi épülethez tartozott.

A szelvény mélyítése során – kb. 20 centiméterrel mélyebben – szintén került elő még bronzsalak, öntőforma töredéke, mellette kerámia, vas (pl.: lábbeli vasalás), állatcsont, egy mérlegsúly, valamint övcsat, így még ezek is a műhelyhez tartozhattak, annak ellenére, hogy a rétegből egy Mária denár került elő. Ez a réteg az épület sárga agyagos járósíntje volt.

Részben a 2006/3-4. szelvény tanúfala alól, részben átnyúlva a 3. szelvénybe került elő a III. számú olvasztókohó és annak előgödre, amelyből szintén gazdag leletanyag látott napvilágot (**3. kép**). Ez egy szinten található a 2006/4. szelvényben előkerült kemencével és a sárga

agyagos járósínttel. A leletanyagban találunk vasat, kerámiát, öntőtégelyt, bronzdarabokat, salakot. A kohó az északi részen lévő kemencéhez képest délkeleti irányban helyezkedik el, a szájnyílása délnyugati irányba néz. Szintén a tanúfal alól az északi részen egy bronzolvadékos réteg került elő, míg délebbre a III. számú kohó közelében egy égett réteg volt megfigyelhető.

7. *Kisméretű, kerek tégely*

8. *Nagyméretű, grafitos anyagú olvasztótégely töredékei*

Mindkét helyről sok kerámia, állatcsont, vas, bronzok, valamint csont hulladék került elő.

Az I. számú kohó, amely az északi részen lévő kemencétől délre került elő a sárga járószinten, részben abba belemélyítve, amelyből szintén kerámia, állatcsont, vas, salak, faszén, bronzok kerültek elő. Az I. számú kohó közvetlenül a kemence előtt található, szájnyílással déli irányba (**1. kép**). A II. számú kohó a kemencétől délnyugatra, az I. számú kohótól kissé nyugatabbra található, szájnyílással északnak (**2. kép**).

Az északi részen lévő kemencétől nyugatra, de még a középkori épületen belül egy kisebb kőrákás volt. A kőrákás egy oszlop alapozása volt, a kövek alól kerámia valamint bronzsalak került elő, míg a cölöplyuk betöltéséből szintén bronzsalak, öntőforma töredék és kerámia került elő, így ez a cölöplyuk a műhely tevékenysége után épült meg.

A leletanyag

Az ásatáson gazdag és változatos leletanyag jött felszínre, mely egy része a műhelyhez köthető, másik része hulladékként kerülhetett a műhely feltöltési rétegeibe.

Nagyszámú vaslelet ismert az ásatásról, azonban ezek restaurálatlanok még, így ezekről csak kevés szót tudunk ejteni. Több, kisebb-nagyobb méretű sarkantyú, patkók, kulcsok, lakatok, ajtóvasalások, véső, kések, horog, lábbeli vasalások, csat sorolható ebbe a kategóriába.

A réz-, és bronztárgyak között több változatos formájú és különböző rendeltetésű csatot,

9. *Liliommal díszített, Anjou-kori kályhacsempe töredék*

10. *Áttört mérműves, Zsigmond-kori kályhacsempe töredék*

ékszereket és viseleti elemeket – gyűrűk, pártadisz, gombok, hajtű, szíjvég – találunk. Előkeült az ásatáson három darab ólom plomba, amelyek közül eddig egyet sikerült meghatározni. A plomba egykor posztóbálán volt elhelyezve, és Tournai (Flandria, ma Belgium) városából került a Magyar Királyság területére.⁵ Szintén ide sorolható még egy bronz gyertyatartó, gyűszű, gombostű, bronz lemezek és ezüst, bronz és ólom díszek (**4-5. kép**). Szintén ritka és különleges leletnek számít egy bronz tarsolyzár egyik fele (**6. kép**). A tárgy U alakú, körben öt lyuk található, amiből a szegecsek már hiányoznak. A szegecsekhez egykor bőr vagy valami ruhaszövet lehetett rögzítve. A tarsoly zárszerkezetéből egy kis kampós vég maradt meg, amely bizonyára a hiányzó másik fél hurkos részébe kapcsolódott

⁵ Varga 2011. 13-15. Hasonló plomba ismert Solt-Tételhegyről: Szentpéteri 2010. 6. és V. Székely György szíves szóbeli közlése

11. A műhely északi felében feltárt kemence (tűzhely)

bele. A tárgy két végén két kis szegecs található, amivel a tárgy másik fele lehetett rögzítve, és szolgálta a tarsoly nyithatóságát.⁶

Az ásatáson nagy mennyiségű, változatos kerámiaanyag került elő. Ezek közül, amik mindenképp a műhelyhez köthetőek, azok a tégelyek és öntőtégelyek.

Általában ötvösműhelyekben szoktak előkerülni⁷ grafitos háromszögletű öntőtégelyek. Itt is előkerültek többféle méretben (tucatnyi tégely töredéke), ezek a biztosan fémolvasztáshoz-, és öntéshez használt tégelyek voltak (8. kép). Előkerültek más formájú, kerek tégelyek is (féltucatnyi egész és töredékes darab) (7. kép), amelyet viszont feltehetőleg nem olvasztáshoz és fémöntéshez használtak.⁸ A kerámiaanyag nagyobb részét a háztartásban használt ún. asztali áru teszi ki: fazekak, fedők, poharak, csészék, tálak, korsók, kancsók, mázas edények. A korszakra – 14-15. század – jellemző kerámiatípusok megtalálhatóak itt is, és összességében az anyag nagy hasonlóságot mutat más visegrádi kerámialeletekkel. Viszonylag nagy számban kerültek elő kályhaszemek és kályhacsempék. Előbbiek között találunk tál, bögre és hagyma alakúakat, míg utóbbiak között többségben Zsigmond-kori kályhák csempéi vannak

(10. kép), de van köztük Anjou-kori is (9. kép). Az előkerült kályhacsempé leletek bizonyítják, hogy nem csak a palotában és a várban állhattak díszes kályhák, hanem a városban is, a jómódú polgárok házaiban.

Az ásatás területén, több helyen leltek rá csontfeldolgozásra utaló leletekre. Levágott marhalábszár végek, megmunkált-átfűrt csontok jelzik, hogy csontgyöngyöket biztosan készítettek, de valószínű, hogy más terméket is előállíthattak. Nem állandó csontfeldolgozó műhelyről lehet szó, hanem inkább alkalmilag készíthettek csonttárgyakat.

Kerültek elő üvegek is – töredékes állapotban –, ezek között találunk poharakat, palackokat, fiolákat Van köztük jobb minőségű velencei gyártmány is (vagy velencei mintára készült hazai), de előfordul rosszabb minőségű feltehetőleg helyi termék is.

A feltáráson gazdag éremanyag látott napvilágot.⁹ I. (Nagy) Lajostól II. Ulászlóig találunk érméket – néhány külföldi veret egészíti kis a sort –, amelyek többnyire visszatükrözik az adott korszak pénzforgalmi viszonyait. Az érmeken anyagösszetétel vizsgálatok is készültek. A vizsgálat elsősorban arra irányult, hogy a késő középkori (többnyire ezüst és ezüst-réz ötvözetek) érméknek meghatározzuk a pontos anyagösszetételét, anyersanyagprovenienciáját,

6 A tárgyhoz a legközelebbi párhuzam a bajcsai vár leletanyagában található meg, ahonnan kettő ugyanilyen alakú, azonban vasból készült tarsolyzár került elő: Kovács 2002. 129.

7 Az előkerült grafitos tégelyekből szoktak következtetni egy esetleges műhely működésére, vagy egy ötvös tevékenységére. Azonban sokszor csak ezek a leletek kerülnek elő, és sem konkrét épület, sem más egyéb lelet nem bizonyítja egy ötvösműhely meglétét.

8 Hasonló tégelyek ismertek a visegrádi királyi palotából is, valamint a Gróf Péter és Gróf Dániel által Visegrádon feltárt üveggészítő műhelyből is (Visegrád, Fő u. 34.). Gróf-Gróf 1997. 7-8., 363-364. kép. Hasonló tégelyt ismertet a budai vár területéről Holl Imre: Holl 1966. 42. Abb. 6:10

9 Az éremanyag részletes feldolgozását, és az anyagösszetételre irányuló vizsgálatok előzetes eredményeit lásd: Varga 2011.

12. A műhely távlati képe a feltárt objektumokkal

melynek alapján a verdejegy nélküli érmeket esetleg verdéhez köthetnénk.

A műhely

A műhely egész területén egy sárga agyagos járószint volt megfigyelhető, ahonnan illetve a szelvény feltöltési rétegéből sok faszén, rézoldadékok, rézsalak, tégelyek, öntőminta darabok kerültek elő. A műhely maradványait többnyire a 2006/4. szelvényben sikerült megfogni, de részben átnyúlt a 2006/3. szelvénybe is. A felmenő falak fából lehettek, a műhely a keleti irányban nyitott lehetett. A műhelyhez esetleg tartozhatott valamilyen komolyabb kőépület is, de sajnos ezt még nem sikerült feltárni. A szelvény északi végében került elő egy kemence (11. kép), amiben a bronz újraizbitása történhetett. Ehhez viszonyítva az I. kohó tőle D-re került elő, szájnylással délnek. A II. számú kohó a kemencétől DNy-ra került elő szájnylással északnak. Míg a III. számú kohó az előbbi ket-

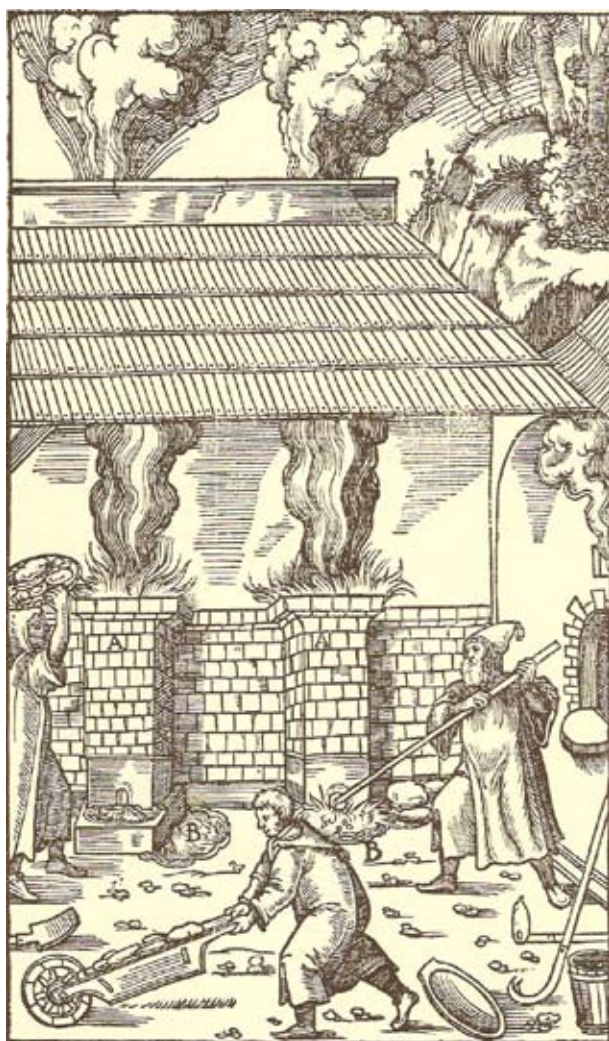
tőtől DNy-ra található, szájnylással nagyjából nyugatnak (12. kép).

Mindhárom kohó nagyjából azonos szerkezetet mutat: téglából épültek, négyzetes alaprajzúak, földbe vájták őket, méretük kb. 30x40 centiméter, a megmaradt magasságuk 30-40 centiméter. A kohók eddig páratlan leleteknek számítanak hazánkban, mert jelenlegi tudásunk szerint a mai Magyarország területén ilyen kohókat még nem tártak fel.¹⁰ Azonosításuk leginkább írott források alapján történt.¹¹ A képi és írott források szerint a feltárt kohók, az ún. fűvös aknakemencék közé tartoznak, azon belül is a csurgató kemencék csoportjába, amelyekből a megolvadt anyag folyamatosan folyt az előtűzhelybe. A kohók, vagy, ahogy a

10 Egy hasonló funkciójú, de más formájú (kerek) kohót tárt fel Lovász Emese és Makoldi Miklós Diósgyőr-Várfürdő lelőhelyen 2006-ban, azonban az a 16-17. századra datálható. Makoldi Miklós szíves szóbeli közlése.

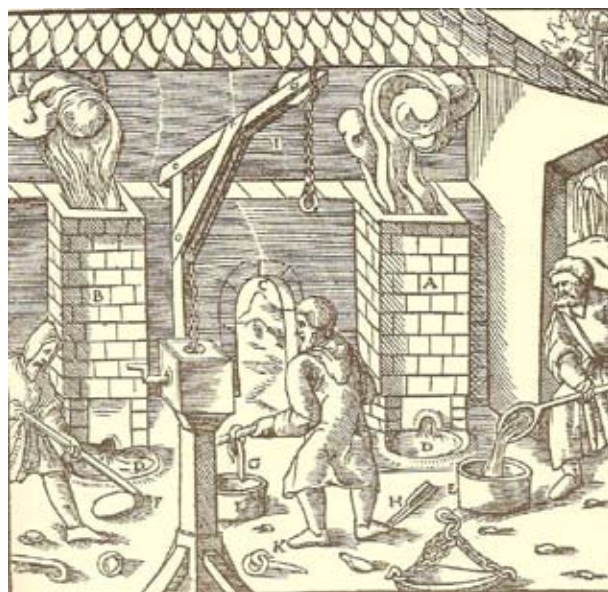
11 Theophilus presbyter és Georgius Agricola munkái alapján: Theophilus 1986., Agricola 1985.

szakirodalom nevezi még: pestek, pontosabb meghatározása: rézfrissítő kemence vagy réz-ólom ötvözőkemence (**13-14. kép**). Ezekben a rezet ólom, ezüsttájték és faszén segítségével olvasztják meg, és ötvözik ólom valamint ón segítségével, és öntik cipó formába a bronzot. A kohók nyitott szemű, mellmedencés alacsony kemencéknek számítanak, ahol a kohó hátsó falában fűvókanyílás található, elől pedig csapoló nyílás, ahol az olvadt fém tud kifolyni. A kemence homlokfalát maximum 5 láb (kb. 150 centiméter) ¹² magasra építették, hogy az olvasztani kívánt anyagot kényelmesen bele lehessen helyezni. A korabeli források alapján a belső méretüknek kb. 50 x 62 centiméternek

13. Olvasztókemencék ábrázolása Agricola művében

¹² láb: hossz mértékegység, több fajtája is ismert, de leggyakrabban 1 láb=31,6 cm.

14. Réz-ólom ötvözőkemence Agricola művében (B betűvel jelölve)

kellett lennie, és a kemence felfelé szélesedni szokott. ¹³

Összegzés

A fémmegmunkáláshoz több ágazat is köthető Visegrádon, amelyikük szinte mindegyikére régészeti adatunk is van. Ismerünk kovácsot, pénzverőt, harangöntőt valamint ötvöst. ¹⁴

A műhely leletanyagában több olyan tárgy van, ami egy bronzöntő/bronzműves/fegyverőntő műhely meglétét feltételezi. A több tucatnyi, különböző méretű és formájú tégelyek és öntőtégelyek, a műhelyhulladékok és öntvények, a mérlegsúly, valamint a több mint félszáz öntőforma darab (**15. kép**) arra utalnak, hogy a 15. század első harmadában működő műhelyben kisebb munkák mellett, puskacsövek (köztük szakállas puskák) is készültek. A lőfegyverek a 15. század első felében már biztosan hasz-

¹³ Agricola 1985. 372-376., 404-406., 502-505., 198. és 253. ábra. Agricola műve majd száz évvel később született, mint a műhely működése, de ennek ellenére még mindig az egyik legjobban használható forrás. A nála található műhely, kemence és kohó leírások nem egyeznek meg teljesen a Visegrádon feltártakkal. További párhuzamok felkutatása még folyamatban van.

¹⁴ Mészáros 2009. 39-41. **Kovács**: Mészáros 2009. 201 és Mészáros 2006. 145-164.; **Pénzverő**: Buzás 1992. 33-34.; Tóth 2004a. 571-573. és Mészáros 2009. 85-86.; **Harangöntő**: Szöke – Buzás - Grósz 2009. 111-117.; **Ötvös**: Buzás – Kovács 2007. 13-14.

15. Öntőforma töredéke

nálatban voltak, erről tanúskodik több forrás, amelyek többek között Kassán és Pozsonyban említenek puskaműveseket és fegyveröntőket.¹⁵ A puskacsövek keményebbnek és szilárdabbaknak bizonyultak, hogyha ónnal ötvözték a rezet, ezt bizonyítják az öntvényeken végzett anyagösszetételre irányuló vizsgálatok is. A puskacsövek hasonlóan a középkori harangok többségéhez ónbronzból készültek.¹⁶ A műhelyben ezen kívül alkalmilag Zsigmond-kori érmek hamisítása is folyt, valamint kisebb bronzműves munkákat is elvégezhettek¹⁷ A kemence bontásából - pontosabban a tűzhely alatt - szintén egy Zsigmond érme került elő, ami alapján

megállapítható, hogy a tűzhely és vele együtt a kohók, valamint a műhely működése nem lehetett korábban, mint az 1430-as évek.¹⁸

A magyarországi régészeti leletanyagban hasonló feltárt kohók, és ilyen fegyvergyártásra is specializálódott műhely megléte eddig nem igazolt, így a Visegrádon feltárt, 15. század első harmadára datálható műhely mindenképp unikális leletnek számít a középkori régészeti kutatásban. A leletanyag részletes feldolgozása a későbbiekben több kisebb-nagyobb tanulmányban várható.

¹⁵ Temesváry 1988. 14-15.

¹⁶ A visegrádi múzeum gyűjteményéből ismerünk bronz szakállas (?) puska töredéket: Ltsz.: 55.4564. és 61.7.9.15.

¹⁷ Varga 2011. A rézlemezekből kerek lapkákat vágta ki, amelyet azután verőtő segítségével hamis pénzzé alakítottak. A rézlemezekből parvus, és quaring vagy denár méretű kerek lapokat vágta ki.

¹⁸ Ltsz.: 2010.1.1.28. CNH II. 124. A, H 578.; Zsigmond e fajta denárját 1427-től kezdték csak verni.

Irodalomjegyzék

- Agricola 1985.** Georgius Agricola: Tizenkét könyv a bányászatról és kohászatról. Ford.: Becht Rezső, szerk.: Molnár László. Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület, Bp., 1985.
- Buzás 1992.** Buzás Gergely: A visegrádi királyi palota déli épülettömbjének feltárása. *Műemlékvédelmi Szemle* 1992/2. 32-43.
- Buzás 2007.** Buzás Gergely: Visegrád egyik középkori templomának feltárása. *Műemlékvédelem* 2007/1. 43-54.
- Buzás – Kováts 2007.** Buzás Gergely – Kováts István: Az Anjou-kori Visegrád kutatása, *Örökség* IX/10. (2007. október) 13-14.
- Buzás – Mészáros 2008.** Buzás Gergely – Mészáros Orsolya: A középkori Visegrád egyházainak régészeti kutatásai. *Magyar Sion Új folyam* 2. (44.) 2008/1. 71-103.
- Gróf – Gróh 1997.** Gróf Péter – Gróh Dániel: Az üveg-megmunkálás középkori emlékei. In: Mester Edit: *Középkori üvegek. Visegrád 1997.* 7-8. (Visegrád Régészeti Monográfiái 2.)
- Holl 1966.** Holl Imre: *Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1966.
- Kovács 1992.** Bajcsa-vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében. Szerk.: Kovács Gyöngyi, Zalaegerszeg, 2002.
- Mészáros 2006.** Mészáros Orsolya: Késő középkori ház Visegrád polgárvárosában. Fő u. 32. (Birkli-telek). *Archaeologiai Értesítő* 131 (2006) 145-168.
- Mészáros 2009.** Mészáros Orsolya: A késő középkori Visegrád város története és helyrajza. Visegrád, 2009.
- Szentpéteri 2010.** Szentpéteri József: A solti Tételhegy története az őskortól napjainkig. *Múzeumőr* VIII/1. (2010 tavasz) 3-8.
- Szöke – Buzás – Grósz 2009.** Szöke Mátyás – Buzás Gergely – Grósz Zsuzsanna: Konrád mester visegrádi nagy harangja és a középkori iglói harangöntő műhelye. In: *Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára.* Szerk.: Tüskés Anna, CentrArt Egyesület, Bp., 2009., 111-116.
- Temesváry 1988.** Temesváry Ferenc: *Pisztolyok. A Magyar Nemzeti Múzeum tűzifegyver-gyűjteménye I.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.
- Theophilus 1986.** Theophilus Presbyter: A különféle művességekről. Takács Vilmos bevezetőjével és jegyzeteivel. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 1986.
- Tóth 2004.** Tóth Csaba: *Mints of medieval Visegrád.* In: „Quasi liber et pictura.” *Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára.* Szerk.: Kovács Gyöngyi, Bp., 2004. 571-573.
- Varga 2011.** Varga Máté: Késő középkori érmek Visegrád Fő u. 73. lelőhelyről, és előzetes anyagvizsgálati eredményeik. (kézirat, sajtó alatt)